

แผนมามาตริตด้านผู้สูงอายุ : กรอบสหประชาชาติกับประเทศไทย

The Madrid International Plan of Action on Ageing :

the United Nations Framework for Thailand

ศิริวรรณ อรุณทิพย์ไพฑูรย์

ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านผู้สูงอายุ กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

Siriwan Aruntippaitune

Senior Elderly Expert, Department of Older Persons,

Ministry of Social Development and Human Security

บทคัดย่อ

การประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ ครั้งที่ 2 ที่จัดขึ้นโดยองค์การสหประชาชาติ ณ กรุงมาดริด ประเทศสเปน เมื่อปี พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) ได้ก่อให้เกิด แผนปฏิบัติการระหว่างประเทศมาดริดว่าด้วยผู้สูงอายุ (The Madrid International Plan of Action on Ageing : MIPAA) ที่เห็นชอบร่วมกันระหว่างประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติ โดยจะร่วมกันขับเคลื่อนดำเนินงานผู้สูงอายุให้เป็นไปในทิศทางหลัก ทั้ง 3 ประเด็น ประกอบด้วย ผู้สูงอายุกับการพัฒนา สุขวัยอย่างสุขภาพดีและมีสุขภาวะและการจัดให้มีสภาพแวดล้อมที่เกื้อหนุนและเหมาะสม ประเทศไทยในฐานะ ประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติ และได้เข้าร่วมการประชุมในครั้งนั้นด้วย ได้มีการจัดทำผลการดำเนินงานผู้สูงอายุ ในภาพรวมที่บ่งชี้ความครอบคลุมและความก้าวหน้าของงานด้านผู้สูงอายุในประเทศไทย ที่ตอบสนองพันธกรณีองค์การ สหประชาชาติดังกล่าว โดยใช้ข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้ร่วมกันขับเคลื่อนดำเนินงาน และนำไปสู่เป้าหมาย ร่วมกัน เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยรวม

Abstract

Since 2002 when the United Nations organized the 2nd World Assembly on Ageing in Madrid, Spain, it reaches the international obligations on ageing under the Madrid International Plan of Action on Ageing (MIPAA), therein 3 following main targets are stipulated : i) Older Persons and Development; ii) Advancing Health and Well-being into Old Age; and iii) Ensuring Enabling and Supportive Environment. The State Parties to the United Nations shall mutually observe these targets to take their action on ageing and formulate their development strategies to eventually achieve.

Thailand as one State Party to the United Nations has reported on implementation of such global obligations on ageing to present its action and progress made therein between 2002 and 2016 to depict the significant tasks in compliance with and responsively to the targets of elderly development under MIPAA.

This study provided over all progress of Thailand implementations of obligations under the United Nations framework where our achievement of tasks is resulted from Thailand policy commitment and collaborations and contribution made by all involved sectors

ผู้รับผิดชอบบทความ

ศิริวรรณ อรุณทิพย์ไพฑูรย์

กรมกิจการผู้สูงอายุ

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

Corresponding author

Siriwan Aruntippaitune

Department of Older Persons

Ministry of Social Development and Human Security

บทนำ

“แผนปฏิบัติการระหว่างประเทศมาดริดว่าด้วยผู้สูงอายุ” (The Madrid International Plan of Action on Ageing : MIPAA) เป็นพันธกรณีระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นจากการประชุมสมัชชาผู้สูงอายุระดับโลก ครั้งที่ 2 (the 2nd World Assembly on Ageing : WAA II) จัดขึ้นโดยองค์การสหประชาชาติ (United Nations) ระหว่างวันที่ 8-12 เมษายน พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) ณ กรุงมาดริด ประเทศสเปน การประชุมในครั้งนั้นมีผู้แทนระดับสูงจากหน่วยงานภาครัฐบาลประเทศต่างๆ เกือบ 200 ประเทศ ที่เป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติเข้าร่วมการประชุม รวมทั้งมีผู้แทนจากประเทศไทยก็ได้เข้าร่วมการประชุมในครั้งนั้นด้วยเช่นกัน

กล่าวได้ว่า แผนปฏิบัติการระหว่างประเทศมาดริดว่าด้วยผู้สูงอายุ หรือจะเรียกสั้นๆว่า “MIPAA” นี้เป็นกรอบแนวทางชี้นำหลักขององค์การสหประชาชาติ หรือหากจะพูดให้เข้าใจง่ายๆ ก็คือแนวปฏิบัติหลักขององค์การสหประชาชาติด้านผู้สูงอายุ (United Nations Framework) ซึ่งองค์การสหประชาชาติได้เสนอแผนดังกล่าว ต่อที่ประชุมสมัชชาผู้สูงอายุระดับโลกครั้งที่ 2 ที่กรุงมาดริด ประเทศสเปนในครั้งนั้น เพื่อขอให้ประเทศสมาชิกได้ให้ความเห็นชอบร่วมกัน รวมถึงจะต้องร่วมกันดำเนินการงานด้านผู้สูงอายุ ของแต่ละประเทศให้เป็นไปตามแนวปฏิบัติของแผนดังกล่าว โดยถือว่าเป็นพันธกรณีระหว่างประเทศภายใต้ข้อตกลงสหประชาชาติ ที่มุ่งหวังให้เกิดผลการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมและเอื้อประโยชน์ต่อการยกระดับ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุทุกคนในโลกใบนี้ให้ดีขึ้น

สาระสำคัญที่ได้มีการกำหนดไว้เพื่อให้เป็นแนวปฏิบัติหลักภายใต้แผนปฏิบัติการระหว่างประเทศมาดริดว่าด้วยผู้สูงอายุ (MIPAA) นี้ ประกอบด้วย 3 แนวปฏิบัติหลัก ได้แก่

1. ผู้สูงอายุกับการพัฒนา (Older Persons and Development)

เน้นย้ำให้มีการพัฒนานโยบายแห่งรัฐเพื่อสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตให้กับผู้สูงอายุ ควบคู่ไปกับการส่งเสริมให้มีการใช้ความรู้ ความสามารถ และความชำนาญของผู้สูงอายุ รวมทั้งการให้โอกาสที่กว้างขวางในการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ

2. การส่งเสริมสุขภาพและสภาวะให้กับผู้สูงอายุ (Health and Well-being into Old age)

ให้ความสำคัญในการเข้าถึงบริการสุขภาพที่จำเป็นและหลากหลายสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งในเรื่องการส่งเสริม การป้องกัน การฟื้นฟูสุขภาพและการพัฒนาบุคลากรด้านต่างๆ เพื่อรองรับบริการด้านสุขภาพและตอบสนองความต้องการการดูแลผู้สูงอายุระยะยาว

3. การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ (Ensuring, Enabling and Supportive Environment)

เน้นความสำคัญในเรื่องที่พักอาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัยสำหรับการอยู่อาศัย และการดำรงชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ รวมถึงบริการสาธารณะด้านต่างๆ ที่เชื่อมต่อกัน การจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวก รวมถึงการดูแลผู้สูงอายุ โดยให้ความสำคัญกับการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุได้ยาวนานที่สุด

เมื่อแผนปฏิบัติการระหว่างประเทศมาดริดว่าด้วยผู้สูงอายุ ขององค์การสหประชาชาติได้ริเริ่มหรือประกาศใช้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) แผนฉบับนี้มีสถานะเป็นกรอบแนวปฏิบัติหลักที่ชี้นำทิศทางการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุให้กับบรรดามวลประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุให้เป็นไปในทิศทางหลักทั้ง 3 ประเด็นดังกล่าว โดยองค์การสหประชาชาติ จะมีการติดตามผลการดำเนินงานภาพรวมทั้งความก้าวหน้าความสำเร็จ และการริเริ่มงานเด่นๆด้านผู้สูงอายุ รวมไปถึงประเด็นความท้าทายต่างๆ ของการดำเนินงาน ทุกรอบระยะเวลา 5 ปี

ที่ผ่านมาองค์การสหประชาชาติได้ทำการติดตามผลการดำเนินงานตามแผนมาดริดนี้มาแล้วจำนวน 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 ในปี พ.ศ. 2550 (ค.ศ. 2007) ครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2555 (ค.ศ. 2012) สำหรับประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกนั้น กลไกขององค์การสหประชาชาติที่ทำหน้าที่ในการติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานของแผนมาดริด นี้คือ คณะกรรมาธิการด้านเศรษฐกิจและสังคมแห่งภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก (United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific) หรือ UNESCAP โดย UNESCAP จะขอความร่วมมือให้ทุกประเทศสมาชิกในภูมิภาค

เอเชียและแปซิฟิก จัดส่งรายงานผลการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ ที่มีเนื้อหาครอบคลุมตามแนวปฏิบัติหลักทั้ง 3 ประเด็นของแผนฯ เพื่อ UNESCAP จะได้ทำการประมวลวิเคราะห์ และรวบรวมผลการดำเนินงานภาพรวมของประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชีย และแปซิฟิกและส่งต่อไปยัง คณะกรรมาธิการด้านสังคมแห่งสหประชาชาติ (Commission for Social Development : (SocD) โดยคณะกรรมาธิการด้านสังคมแห่งสหประชาชาตินี้จะทำการรวบรวม ประมวลข้อมูลการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุที่ได้มาจากกลไกสาขาขององค์การสหประชาชาติในภูมิภาคอื่นๆ ด้วยซึ่งได้แก่กลุ่มยุโรปตะวันออก, กลุ่มละตินอเมริกาและแคริบเบียนและกลุ่มยุโรปตะวันตกโดยจะวิเคราะห์ภาพรวมผลการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของทุกภูมิภาคในโลก และจะนำเสนอต่อที่ประชุมใหญ่ประจำปีของคณะกรรมาธิการด้านสังคมแห่งองค์การสหประชาชาติ ณ กรุงนิวยอร์กต่อไป

ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยได้มีการจัดทำรายงานผลการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ ภายใต้แผนปฏิบัติการระหว่างประเทศมาดริดว่าด้วยผู้สูงอายุมาแล้วสองครั้ง ตามรอบระยะของการติดตามผลการดำเนินงานครั้งแรกในปี พ.ศ. 2550 (ค.ศ. 2007) และครั้งที่สองในปี พ.ศ. 2555 (ค.ศ. 2012) โดยได้มีการนำเสนอต่อ UNESCAP ที่เป็นกลไกขององค์การสหประชาชาติในภูมิภาคนี้

เมื่อมาพิจารณาแนวปฏิบัติภายใต้แผนปฏิบัติการระหว่างประเทศมาดริดว่าด้วยผู้สูงอายุนั้น จะเห็นได้ชัดว่า ประเทศไทยของเรามีพัฒนาการและความก้าวหน้าของการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุที่เป็นรูปธรรมหลากหลาย อีกทั้งยังครอบคลุม ทั้ง 3 แนวปฏิบัติดังกล่าว ขณะเดียวกันได้มีความพยายามในการพัฒนาทิศทางการดำเนินงาน ที่เป็นความร่วมมือ และการสนับสนุนจากทุกภาคส่วนอย่างแข็งขันทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ รวมไปถึงถึงความสนับสนุนองค์ความรู้ ข้อมูลจากการศึกษา วิจัย จากภาควิชาการ สถาบันการศึกษา สถาบันวิจัยต่างๆ นอกจากนี้ภาคประชาสังคม และภาคท้องถิ่นจำนวนมากไม่น้อยที่เป็นเครือข่ายคุณภาพที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการร่วมเป็นกลไกภายในชุมชนที่ได้ช่วยกันทำหน้าขับเคลื่อนให้การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในระดับพื้นที่มีความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง

หากจะกล่าวโดยสรุปเพื่อแสดงให้เห็นถึงภาพรวมที่เป็นทั้งการสนองตอบและความก้าวหน้าของประเทศไทยในการดำเนินงานผู้สูงอายุ ภายใต้กรอบสหประชาชาติ หรือแผนปฏิบัติการระหว่างประเทศมาดริดว่าด้วยผู้สูงอายุนั้น มีสาระสำคัญหลักดังนี้

1) ผู้สูงอายุกับการพัฒนา (Older Persons and Development)

ประเทศไทยมีกลไกเชิงนโยบายที่เห็นได้ชัด นับตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับต่างๆ ที่ผ่านมาจนถึงฉบับปัจจุบัน ที่ได้มีการระบุถึงการจัดสวัสดิการ การคุ้มครองส่งเสริม รวมถึงการดูแลช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุ ขณะเดียวกันแผนพัฒนาผู้สูงอายุแห่งชาติที่ถือได้ว่าเป็นแผนแม่บทด้านผู้สูงอายุ ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยอยู่ในช่วงของแผนผู้สูงอายุระดับชาติที่จัดทำขึ้นเป็นฉบับที่ 2 มีระยะเวลาของแผน 20 ปี คือระหว่างปี พ.ศ. 2545-2564 แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับนี้ทำหน้าที่เป็นแผนยุทธศาสตร์ระดับชาติ กำหนดทิศทางการพัฒนาและการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในภาพรวม ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องช่วยกันขับเคลื่อน และผลักดันการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุผลได้ตามเป้าหมาย และตัวชี้วัดที่ได้มีการกำหนดไว้ทุกๆระยะ 5 ปี นอกจากนี้ยังมีกระบวนการในการติดตามประเมินผลความก้าวหน้าของการดำเนินงานตามแผนฯ ทุกรอบระยะ 5 ปี (เช่นเดียวกันกับรอบระยะเวลา 5 ปี ของการติดตามผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการระหว่างประเทศมาดริดว่าด้วยผู้สูงอายุ)

การบังคับใช้พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ซึ่งเป็นกฎหมายเฉพาะในการส่งเสริมสวัสดิการ และคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุ ที่นับได้ว่าเป็นก้าวสำคัญของความสัมฤทธิ์ผลเชิงนโยบายด้านคุ้มครองดูแลผู้สูงอายุ พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้กำหนดให้มีกลไกของคณะกรรมการผู้สูงอายุระดับชาติ ที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ทำหน้าที่เป็น “กลไกนโยบายระดับชาติด้านผู้สูงอายุ” ในการประสานความร่วมมือการดำเนินงานและบูรณาการด้านนโยบาย ขับเคลื่อนภารกิจด้านผู้สูงอายุร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งมีการติดตามผลการดำเนินงานในภาพรวม

ในเรื่องการสร้างความมั่นคงด้านรายได้เพื่อการสูงวัยนั้น ประเทศไทยได้มีการดำเนินงานเรื่องนี้ อย่างหลากหลาย อาทิ การประกันชราภาพ (Old Age Insurance) ภายใต้ระบบประกันสังคม (สำหรับแรงงานในระบบและประกอบอาชีพอิสระ) กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ (Provident Fund) รวมถึงการมีกองทุนการออมแห่งชาติ (National Savings Fund) ที่เป็นการขยายโอกาสแก่แรงงานนอกระบบและไม่ได้เป็นสมาชิกกองทุนประกันสังคมให้มีหลักประกันด้านรายได้ในยามสูงวัย ด้วยการสมัครเข้าเป็นสมาชิกและจ่ายเงินสมทบ(โดยรัฐบาลร่วมจ่ายสมทบให้ด้วย) และรับประโยชน์ในรูปแบบของเงินบำนาญหรือบำนาญเมื่ออายุครบ 60 ปี

นอกจากนี้ “เบี้ยยังชีพสำหรับผู้สูงอายุ” (Old age Allowance) ที่มีการจ่ายให้กับผู้สูงอายุทุกคน (ยกเว้นผู้รับบำนาญ) ก็นับเป็นความโดดเด่นของประเทศไทย ที่รัฐบาลได้มีการสนับสนุนเงินงบประมาณเป็นรายปี เพื่อสนับสนุนให้มีการจ่ายเบี้ยยังชีพให้กับผู้สูงอายุเป็นรายเดือน เพื่อให้ผู้สูงอายุมีรายได้ขั้นต่ำเพื่อการดำรงชีพ

ที่สำคัญปัจจุบันรัฐบาลได้ระดมความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคม ทั้งภาคราชการ ภาคเอกชน สาธารณประโยชน์ ภาคธุรกิจ รวมถึงภาคประชาชน ในการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย “**ประชารัฐเพื่อสังคม**” โดยให้ความสำคัญในการสร้างและขยายโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ทำงานมากขึ้น ทั้งการทำงานในและนอกระบบ โดยรัฐบาลได้มีมาตรการจูงใจด้วยการลดภาษีให้กับสถานประกอบการที่มีการจ้างงานแรงงานสูงอายุการดำเนินงานดังกล่าวนอกจากจะเป็นการช่วยลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานแล้ว ยังช่วยให้ผู้สูงอายุก่อให้เกิดกำลังผลิตของครอบครัว ชุมชน และสังคม สามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ และสามารถยืดระยะเวลาของการเป็น “**พุดผั่ง**” (Active Ageing) อีกทั้งการได้รับโอกาสในการทำงานยังช่วยเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (Engagement) ให้กับผู้สูงอายุ เป็นการช่วยยกระดับคุณค่าและสร้างความภาคภูมิใจให้กับผู้สูงอายุ (Self-Value) ลดปัญหาทางด้านจิตใจอันเนื่องมาจากความเหงา ความว่าเหวได้เป็นอย่างดี

ปัจจุบันรัฐบาลยังได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุที่มีความรู้ ความสามารถ ได้มีโอกาสถ่ายทอดความรู้ ความเชี่ยวชาญ ที่เป็นทักษะความชำนาญเฉพาะ รวมถึงประสบการณ์ที่ได้

มีการสั่งสมมายาวนาน ในรูปของ “**ธนาคารสมอง**” (Brain Bank) ซึ่งได้มีการดำเนินงานมากกว่า 15 ปี โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปัจจุบันมีผู้ที่ได้จดทะเบียนเป็น “**วุฒิอาสา**” ในธนาคารสมองจากทุกจังหวัดทั่วประเทศ จำนวนกว่า 4,000 คน ใน 6 สาขา ประกอบด้วย

- การส่งเสริมอาชีพ รายได้ และพัฒนาคุณภาพชีวิต
- การอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- การสาธารณสุข และสังคมสงเคราะห์
- การอนุรักษ์ และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม
- การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
- การพัฒนาเพื่อความมั่นคง

นอกจากนี้ยังมีกรยกย่อง เชิดชูเกียรติผู้สูงอายุ ที่มีภูมิปัญญา ความรู้ ความถนัด และมีวิถีปฏิบัติซึ่งถ่ายทอดเป็นมรดก และสมบัติทางปัญญาในระดับชุมชน ในฐานะ “**ปราชญ์ชาวบ้าน**” ในสาขาต่างๆ อาทิ แพทย์พื้นบ้าน ศิลปวัฒนธรรมต่างๆ เศรษฐกิจพอเพียง เกษตรกรรม และพืชสมุนไพร ฯลฯ โดยเปิดโอกาสให้ “**ปราชญ์ชาวบ้าน**” ได้มีการถ่ายทอดวิชา ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ให้กับคนทั่วไปเพื่อให้ความรู้ดังกล่าวได้มีการขยายผล และอนุรักษ์สืบต่อไปยังคนรุ่นต่อๆ มา

2) **สูงวัยอย่างสุขภาพดีและมีสุขภาวะ** (Advancing Health and Well-being into Old age)

ประเด็นเรื่องสุขภาพ เป็นเรื่องที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นในลำดับต้นๆ สำหรับผู้สูงอายุประเทศไทยได้จัดให้มีนโยบาย “**หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า**” (Universal Health Care Scheme) ที่ดำเนินการมาเป็นระยะเวลากว่าทศวรรษที่ผ่านมา (ตั้งแต่ปี พ.ศ.2544 หรือปี ค.ศ. 2001) นโยบายดังกล่าวได้สร้างคุณภาพและเอื้อประโยชน์ด้านสุขภาพอนามัยให้แก่คนไทยทุกกลุ่มวัย (รวมถึงผู้สูงอายุด้วย) ในการเข้ารับบริการด้านสุขภาพโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย โดยเฉพาะบริการด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุนั้น นอกจากการเข้ารับการรักษาเมื่อเจ็บป่วยแล้ว ยังรวมไปถึงบริการด้านส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค อาทิ ดูแลสุขภาพ ช่องปาก การใส่ฟันเทียม รากฟันเทียม การตรวจคัดกรองโรคตา การให้บริการวัคซีน อีกทั้งยังมีบริการฟื้นฟูสุขภาพที่จะครอบคลุมบริการด้านกายภาพบำบัด การสนับสนุนกายอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อชะลอความเสื่อม

ถอยของอวัยวะต่างๆ รวมถึงการจัดให้มีบริการแพทย์ทางเลือก และแพทย์แผนไทย ที่ผู้สูงอายุสามารถใช้บริการเพื่อการฟื้นฟูบำบัดสุขภาพอีกด้วย

นอกจากนี้ยังจัดให้มีบริการดูแลสุขภาพที่บ้าน โดยทีมหมอครอบครัว (Family Care Team) ซึ่งประกอบด้วยสหวิชาชีพ อาทิ พยาบาล นักกายภาพบำบัด นักสุขภาพศึกษา นักสังคมสงเคราะห์ ฯลฯ โดยจะมีการออกหน่วย เพื่อเยี่ยมเยียนและให้บริการถึงบ้านสำหรับผู้ป่วยที่มีโรคเรื้อรัง หรือมีภาวะความพิการหรือมีข้อจำกัดด้านการเคลื่อนไหว รวมถึงผู้ป่วยติดเตียงด้วย

สำหรับการจัดบริการเพื่อการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุระยะยาว (Long Term Care) นั้น ได้ดำเนินการจัดการฝึกอบรมเพื่อให้มีผู้ทำหน้าที่เป็น “ผู้จัดการดูแล” (Care manager) ที่เป็นบุคลากรวิชาชีพด้านสาธารณสุข (เช่น พยาบาล หรือนักวิชาการสาธารณสุข) และ “ผู้ดูแล” (Caregiver) ที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุข หรืออาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุในแต่ละท้องถิ่น โดยให้ความรู้และให้มีการจัดทำ “แผนการดูแลผู้สูงอายุเป็นรายบุคคล” (Care Plan) ซึ่งจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดแนวปฏิบัติเพื่อให้การดูแลผู้สูงอายุแต่ละคนที่จำเป็นต้องได้รับการดูแลระยะยาว

3) การจัดให้มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ (Ensuring, Enabling and Supportive Environment)

ในระยะเวลาที่ผ่านมา ประเด็นเรื่องบ้านที่พักอาศัย รวมไปถึงสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ รวมถึงคนทุกวัย โดยเฉพาะอาคารสถานที่ในที่สาธารณะต่างๆ นั้น รัฐบาลได้มีการรณรงค์เผยแพร่ความรู้เพื่อสร้างความเข้าใจและความตระหนัก ควบคู่ไปกับจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมและปลอดภัยสำหรับคนทุกวัย (ที่รวมถึงผู้สูงอายุด้วย) ภายใต้แนวคิด “การออกแบบเพื่อทุกคน” (Universal Design : UD) โดยมีความร่วมมือและความสนับสนุนจากภาคีภาคส่วนต่างๆ อาทิ ด้านวิชาการ จากสถาบันการศึกษา สถาบันวิจัยและการออกแบบภาคธุรกิจเอกชน ด้านอสังหาริมทรัพย์และวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้าง ธุรกิจบริการ รวมถึงสื่อมวลชน ภาคประชาสังคม และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ความร่วมมือ และความสนับสนุนต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้น เป็นการดำเนินการในทิศทางที่สอดคล้องและตอบสนองต่อแนวคิดขององค์การสหประชาชาติ “การสูงวัยในที่เดิม” (Ageing in Place) ที่

ให้ความสำคัญในเรื่องของการจัดหรือปรับสภาพแวดล้อมของบ้าน ที่พักอาศัยของผู้สูงอายุทั้งในครอบครัวและชุมชน เพื่อให้เป็นสถานที่ที่ ผู้สูงอายุจะยังคงสามารถใช้ชีวิตได้อย่างอิสระ มั่นคงปลอดภัยและ มั่นใจ โดยหลีกเลี่ยงหรือลดการเกิดอุบัติเหตุ หรืออันตรายใดๆ (อาทิ ความเสี่ยงต่อการพลัดตก หกล้ม) ทั้งภายในตัวบ้านและบริเวณภายนอกบ้าน

นอกจากเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับตัวบ้าน และสภาพแวดล้อมที่มีความสะดวกสบายและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุแล้ว การสนับสนุนและส่งเสริมให้มีระบบการดูแลเอาใจใส่ต่อผู้สูงอายุโดยสมาชิกครอบครัว รวมถึงการมีระบบอาสาสมัครต่างๆ (อาสาสมัครสาธารณสุขหรืออาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ) ที่ผ่านการฝึกอบรมให้มีความรู้ ความเข้าใจเรื่องผู้สูงอายุ และมีทักษะพื้นฐานเบื้องต้น ในการให้ความดูแลช่วยเหลือ ตลอดจนทำหน้าที่ในการออกไปเยี่ยมเยียนและคอยเฝ้าระวังดูแลเอาใจใส่ต่อสภาพชีวิตประจำวัน และความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุในแต่ละชุมชน ปัจจุบันรัฐบาลได้สนับสนุนให้มีการจัดตั้งศูนย์พัฒนาและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) ขึ้นในระดับตำบลกว่า 800 แห่งในทุกจังหวัดทั่วประเทศ เพื่อให้ผู้สูงอายุในแต่ละชุมชน ในระดับท้องถิ่น ได้มีสถานที่ภายในชุมชนของตนเองสำหรับการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมและกระตุ้นการมีส่วนร่วม การเสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับผู้สูงอายุด้วยกัน รวมถึงกับคนวัยอื่นๆ กิจกรรมที่จัดให้มีขึ้นทั้งภายในศูนย์ฯ และภายนอกศูนย์ฯ นั้น จะเป็นการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ กิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริมการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิต กิจกรรมถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาผู้สูงอายุ กิจกรรมออกกำลังกาย นันทนาการ ตลอดจน กิจกรรมทางศาสนา ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมและจิตอาสา รวมทั้งการบำเพ็ญประโยชน์ต่างๆ ร่วมกัน เป็นต้น

นอกเหนือจากการดำเนินงานตามแนวปฏิบัติหลักของแผนฯ ทั้ง 3 ประเด็นที่กล่าวมาแล้ว ประเทศไทยยังได้ดำเนินการในเรื่องการติดตามผลการดำเนินงาน รวมถึงการประเมินผลภาพรวมของแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ (Monitoring and Evaluation) ซึ่งได้ดำเนินการมาแล้วอย่างเป็นระบบ โดยคณะที่ปรึกษาจากวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำหน้าที่ดำเนินการติดตามประเมินผลแผนผู้สูงอายุแห่งชาติทุกๆ ระยะเวลา 5 ปี ซึ่งได้ดำเนินการมาแล้ว 2 ครั้งด้วยกัน กล่าวคือ

ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2550 (ค.ศ. 2007) และครั้งที่สอง ในปี พ.ศ. 2555 (ค.ศ. 2012) ผลการประเมินพบว่า ประเทศไทย มีผลการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุที่มีพัฒนาการและความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง ครอบคลุมทั้งในมิติสุขภาพ สังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อม ที่มาจากความร่วมมือ ความสนับสนุนของหน่วยงานต่างๆ ทั้งจากภาคราชการ ภาคเอกชน และภาคประชาชน อย่างไรก็ตามยังคงมีความท้าทายในเรื่องคุณภาพของบริการต่างๆ ที่มีอยู่ รวมถึง ความครอบคลุมและการเข้าถึงบริการต่างๆ ของผู้สูงอายุ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ๆ ห่างไกล ตลอดจนความจำกัดและความหลากหลายของบริการ รวมทั้งจำนวนของบุคลากร ทั้งสายวิชาชีพ กึ่งวิชาชีพ รวมถึงอาสาสมัครต่างๆ ที่จะทำหน้าที่ให้บริการด้านการดูแลผู้สูงอายุนั้น ยังคงเป็นทั้ง ข้อจำกัด อุปสรรคของการดำเนินงานและเมื่อเปรียบเทียบกับอัตราเร่งการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของจำนวนผู้สูงอายุ ในประเทศไทย บริการต่างๆ ที่มีอยู่แล้วนั้น จำเป็น จะต้องมีการปรับตัวและเพิ่มความเข้มข้นในเรื่องของ **“การทำงานเชิงรุก”** ให้มากขึ้น ทั้งนี้เพื่อเตรียมคนไทย ทุกคนที่กำลังจะสูงวัยต่อไปในวันข้างหน้าสามารถเปลี่ยนผ่าน มีความพร้อมเพื่อเข้าสู่การเป็นผู้สูงวัยที่เป็น **“พดุมพลัง” (Active Ageing)** คือเป็นผู้สูงอายุที่มีความมั่นคงทางด้าน สุขภาพ สังคม เศรษฐกิจ และการมีส่วนร่วม อีกทั้งสามารถ ยึดระยะเวลาของการพึ่งพาตัวเอง (Independent Living) ได้ยาวนานที่สุด

สำหรับเรื่องของการจัดทำข้อมูล และสารสนเทศ (Data & Information) ด้านผู้สูงอายุนั้น ความโดดเด่น และรูปแบบการปฏิบัติที่ดีที่ประเทศไทย ได้ดำเนินการ ก็คือการจัดทำ **“รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย” (The Report of Situation on the Thai Elderly)** เป็นประจำทุกปี ที่ได้นำเสนอข้อมูลทางวิชาการด้าน ผู้สูงอายุที่เป็นปัจจุบันทั้งในมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม ควบคู่ไปกับการจัดทำเป็นข้อเสนอ เชีงนโยบายต่อรัฐบาล (Policy Recommendation) เพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรีในแต่ละปีและใช้ประโยชน์ เป็นแหล่งข้อมูลเพื่อการสืบค้นและอ้างอิงทางวิชาการ ด้านผู้สูงอายุด้วย

นอกจากนี้สำนักงานสถิติแห่งชาติได้ ดำเนินการสำรวจข้อมูลผู้สูงอายุในทุกจังหวัดทั่วประเทศ ด้วยการจัดเก็บข้อมูลผู้สูงอายุ (ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่าง) ทุกๆ 5 ปี ซึ่งข้อมูลที่ได้มานำไปสู่การใช้ประโยชน์

ทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติของหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ประโยชน์ของข้อมูลผู้สูงอายุที่ได้มานั้น จะสะท้อนให้เห็นถึงข้อเท็จจริง รวมถึงแนวโน้ม ความเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุไทย ทั้งในมิติของครอบครัว และการดำรงชีวิตภาวะสุขภาพ เศรษฐกิจ การเข้าถึงบริการ สวัสดิการต่างๆ การมีส่วนร่วม รวมถึงข้อมูลด้านที่พักอาศัย ข้อจำกัด ที่เป็นปัญหา รวมไปถึงความต้องการและปัญหา ด้านต่างๆ ที่ผู้สูงอายุประสบอยู่ และต้องการได้รับความ ช่วยเหลือสำหรับความท้าทายภาพรวมที่ประเทศไทยยัง ต้องมีการขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุต่อไป นั้นได้แก่ การเร่งรัด ทรนรงค์ หรือดำเนินการเพื่อเตรียม ความพร้อมคนไทยทุกคนให้สามารถเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ ผู้สูงวัยอย่างมีสุขภาพดี และมีความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ และสังคม การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ให้ร่วมเป็นกำลังผลิตในระบบเศรษฐกิจของประเทศ ด้วยการขยายโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ทำงาน โดยมีลักษณะ ของการทำงานที่สอดคล้องเหมาะสมกับวัย การพัฒนา องค์ความรู้และเทคโนโลยีทางการแพทย์ และสาธารณสุข รวมทั้งส่งเสริมและพัฒนางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคม สูงวัยการเตรียมการด้านบุคลากรและกำลังคนเพื่อรองรับ สังคมสูงวัย การสร้างและพัฒนาระบบเพื่อรองรับการดูแล ผู้สูงอายุระยะยาว โดยเฉพาะผู้สูงอายุในระยะที่ต้องพึ่งพิง บุคคลอื่น การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และปลอดภัย เพื่อการดำรงชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ ตลอดจนการ พัฒนานวัตกรรม การคิดค้นผลิตภัณฑ์ อุตสาหกรรม ตลอดจนธุรกิจบริการด้านต่างๆ เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิต ให้กับผู้สูงอายุและรองรับสังคมสูงวัย

เอกสารอ้างอิง

1. กรมกิจการผู้สูงอายุ. การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ ของประเทศไทย ตามแผนปฏิบัติการระหว่างประเทศ มาตราว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุ. พ.ศ. 2545 – 2559
2. ประชาญ์ชาวบ้าน. <http://www.kasetorganic.com/ข้อมูล-ประชาญ์ชาวบ้าน.html>
3. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ. วุฒิสภาธนาคารสมอง. <http://brainbank.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=225&articleType=ArticleView&articleId=476>

4. สำนักงานส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ. การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของประเทศไทย ตามแผนปฏิบัติการระหว่างประเทศมาดริดว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุ. พ.ศ. 2553. กรุงเทพฯ : กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2553.
5. สำนักงานส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ. การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของประเทศไทยตามแผนปฏิบัติการระหว่างประเทศมาดริดว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุ. พ.ศ. 2555. กรุงเทพฯ : กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2555.
6. Madrid International Plan of Action on Ageing—the United Nations : www.un.org